

Аліна Філімонова,
студентка VI курсу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ

Проаналізовано еволюцію корпоративних підприємств у процесі вдосконалення підходів до організації форм ведення бізнесу. Подано теоретичне обґрунтування еволюції становлення та розвитку одного з видів господарських товариств – командитного товариства. Окреслено основні етапи розвитку командитного товариства як різновиду «товариства на вірі» й своєрідного феномена як суб'єкта підприємницької діяльності та цивільного права.

Ключові слова: корпоративне управління, підприємницькі об'єднання, корпорації, господарські товариства, повне товариство, командитне товариство, каменди, командитисти.

Філімонова А.

Эволюция становления и развития коммандитных обществ

Проанализировано эволюцию корпоративных предприятий в процессе совершенствования подходов к организации форм ведения бизнеса. Представлено теоретическое обоснование эволюции становления и развития одного из видов хозяйственных обществ – коммандитного общества. Определены основные этапы развития коммандитного общества как разновидности «товарищества на вере» и своеобразного феномена как субъекта предпринимательской деятельности и гражданского права.

Ключевые слова: корпоративное управление, предпринимательские объединения, корпорации, хозяйственные общества, полное общество, коммандитное общество, каменды, коммандитисты.

Filimonova A.

Evolution of formation and development of limited partnerships

The article analyzes the evolution of corporate enterprises in the process of improving approaches to the organization of business forms. Theoretical substantiation of the evolution of the formation and development of one of the types of business partnerships - a command partnership. The main stages of the development of a limited partnership as a kind of «society in faith» and a peculiar phenomenon as a subject of entrepreneurial activity and civil law are outlined.

Keywords: corporate governance, business associations, corporations, business partnerships, full partnership, limited partnership, stones, commanders.

Постановка проблеми. Історія світової економіки свідчить про різноманіття існуючих форм підприємницьких об'єднань. Тому для вивчення історичного розвитку корпоративного управління необхідно розглянути зміст поняття «підприємницьке об'єднання». Підприємницькі об'єднання – це об'єднання осіб або майна, створені для здійснення господарської діяльності, тобто виробництва товарів або послуг не для особистого споживання, а для реалізації їх іншим особам [3].

Виходячи з цього, варто розглянути еволюцію форм підприємницьких об'єднань та в її рамках становлення корпоративної форми ведення бізнесу.

Актуальність проблеми. Історія спроб правового регулювання підприємництва на основі кооперації (об'єднання) починається із середньовіччя, коли купці стали першими підприємцями. Як відзначав В. Н. Шретер, «товариське об'єднання кількох осіб для спільного досягнення певної господарської мети зустрічається вже в найглибшій старовині. Ідея товариської угоди там, де сил одного не вистачить для вирішення якого-небудь господарського завдання, сама собою настільки проста і природна, що усюди, де ми зустрічаємо співіснування людей, ми зустрічаємо і договір товариства» [3]. У результаті цього, на поч. ХХ ст. формується спільне поняття корпорації (англосаксонська правова система) і господарського товариства (континентальна правова система). Отже, корпорація розглядається віднині як єдине ціле і може виступати учасником у господарському обороті.

Оскільки командитне товариство є однією із форм господарських товариств та належить, поряд із повним товариством, до найдавніших організаційно-правових форм підприємницької діяльності, то аналіз його створення та розвитку сьогодні є досить актуальною темою, адже діяльність цих товариств зовсім

недавно отримала свій розвиток. Командитне товариство визначають як форму організації середнього і малого бізнесу, що стрімко розвивається.

Метою наукового дослідження є теоретичне обґрунтування еволюції становлення та розвитку командитних товариств як організаційно-правової форми ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стосовно сутності, створення, природи та правового регулювання діяльності командитних товариств у науковій та навчальній літературі порушено цілу низку значених проблем, хоча шляхи їх розв'язання так і не названо. Починаючи з перших публікацій 20-30-х років ХХ ст. М. Агаркова, В. Вольфа, В. Гордона, Є. Данилова та інших, дослідження цих проблем у подальшому розглядалося лише в науково-порівняльному аспекті в зарубіжному праві капіталістичних держав.

Дослідженням таких питань займалися різні практики та науковці, зокрема О. Вінник, О. Віхров, Н. Гончарова, І. Кучеренко та ін. Але фундаментальних праць, присвячених еволюції становлення та розвитку саме командитних товариств, прав їх засновників і вкладників, так і не підготовлено.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба у введенні в обіг майнової маси, яка була б відокремлена від майна власника, виникла у Греції зі зростанням території римської держави та розвитком торгівлі з іншими народами. Таким чином, первісною й найпростішою формою організації підприємств виступали прості товариства. [5]. Учасники такого товариства мали загальну мету, як відособлене, так і спільне майно, несли загальний ризик. Але, угоди здійснював кожен із учасників індивідуально, під свою відповідальність. Просте товариство ще називали прихованим, тому що для третіх осіб таке об'єднання не діяло.

Прийнято вважати, що перші товариства виникли в Давній Греції в VIII–VI ст. до н. е. [5]. Їх поява була пов'язана із процесом колонізації середземноморського узбережжя та формуванням грецької полісної системи. Поліс (грец. – *polls*) – місто-держава, форма соціально-економічної й політичної організації суспільства і держави. Поліси становили собою об'єднання повноправних громадян (членів суспільства), кожний з яких мав право на земельну власність і політичні права. Надалі форма товариства стала використовуватися при створенні підприємницьких об'єднань в VI–V ст. до н. е. у Давньому Римі (так звані римські товариства, або «*societies*»).

Ця організаційна форма підприємств характеризувалася сильним особистим впливом окремих учасників, тому таке об'єднання осіб для ведення бізнесу не можна розглядати як щось відокремлене від його учасників.

Значний розвиток корпорацій припав на Середньовіччя. У той час створювались торгові гільдії за предметом діяльності купців. Купці тимчасово об'єднували кошти для досягнення господарської мети та обмеження ризику окремих купців. Гільдіям була притаманна солідарна відповідальність учасників, яка була заснована на загальних умовах спільної діяльності. Гільдії формували окремі правила внутрішнього життя та звичаї ділового обороту. Сам розвиток гільдій відбувався за трьома основними напрямками, в межах яких створювались правові основи акціонування [5].

1-ий напрямок – борошномельні корпоративні об'єднання на півдні Франції у XII ст. Вони будувались на пайових засадах, паї вільно відчужувались. Діяльністю керував орган управління, який обирали пайовики. Пайовики створювали вищий контрольний орган – загальні збори пайовиків.

2-ий напрямок – розвивався, коли під впливом хрестових походів та морської торгівлі посилювався культурний обмін, у тому числі й у площині економіки та технологій. З метою спільного будівництва, придбання та експлуатації кораблів створювались морські товариства. Особа, яка вирішувала будувати корабель та ставала організатором товариства, запрошувала інших осіб до участі у товаристві, оголошуючи розміри корабля, його вартість, кількість та розміри паїв.

3-ій напрямок – італійське корпоративне об'єднання державних кредиторів – *маони*, яке досягло свого максимального розквіту у Генуї [5].

Таким чином, виникла наступна організаційна форма об'єднання підприємців – повне товариство. У ньому можна спостерігати, як майнові внески відокремлюються від особистості його учасників, але не настільки, щоб визнати за товариством право самостійного суб'єкта господарювання. У повному товаристві завжди утворюється спільне майно, що відособлене від майна іншого учасника товариства. Управління об'єднанням здійснюється або всіма учасниками об'єднання, або тими, кому це доручено. Обов'язки щодо майна товариства і відповідальність за угодами також загальні. Таким чином, на відміну від простого товариства, повне товариство вже володіло як ознаками фактичного об'єднання усередині (між учасниками), так і юридичного об'єднання ззовні (для третіх осіб).

Наступним етапом розвитку підприємницьких структур стала поява командитного товариства (або товариства за довірою). У цій формі товариства були представлені дві групи учасників: 1-ша група – ана-

логічно учасникам повного товариства, 2-га група учасників – відособлена від підприємницької діяльності товариства, тобто не бере участь безпосередньо в управлінні, а несе відповідальність, обмежену лише розміром свого вкладу в товариство, що дозволяє говорити про виникнення елемента обмеженої відповідальності власників [3].

З огляду на це, командитні товариства можна розглядати як крок на шляху подальшого відокремлення підприємницьких об'єднань від осіб, що їх створюють, і виникнення замість об'єднання окремих осіб, що займаються підприємницькою діяльністю, нової особи. Крім того, перші командитні товариства можна розглядати як початкову форму переходу до майнового об'єднання підприємців [4].

Вперше командитні товариства згадуються у підприємницькій діяльності у Венеції, їх відносять до 976 р. Однак, на думку А. К. Джівелегова, широке поширення товариств як форми ведення бізнесу відбулось лише у XII ст. В Італії – це каменди, у Венеції – коллеганції. Така форма організації бізнесу дозволяла у ті часи різним соціальним групам брати участь у морській торгівлі, одержуючи від неї свою частку прибутку, не розділяючи небезпек і труднощів подорожей. Майже у той самий час каменди виникли й у Франції, Іспанії й на Арабському Сході. У Німеччині каменди з'явилися набагато пізніше, але вже не на основі морської торгівлі, а як інститут уповноважених.

Перші спроби законодавчого регулювання товариств (каменд) зустрічаються у французькому Ордонансе про торгівлю 1673 р., а як самостійні господарюючі суб'єкти командитні товариства згадуються у Торговельному кодексі Франції [5].

На певному етапі розвитку світової економіки виникла необхідність створення підприємницьких об'єднань не як об'єднання групи осіб, а як нового самостійного суб'єкта права, при якому об'єднання були б відособлені як від складу учасників, так і від їхньої волі. Це дозволило б не припиняти діяльності товариства у зв'язку із виходом або смертю учасників, як того вимагало законодавство, і приймати рішення не одногосно, як було дотепер, а більшістю голосів. Таке підприємницьке об'єднання повинно було будуватись на певних організаційних засадах для того, щоб не змішувати волю об'єднання з волею його учасників (хоча воля об'єднання формувалася на основі волі учасників) [5].

Не дивлячись на те, що окремі елементи значення «юридична особа» вже існували у Середньовіччі, наприклад, італійський «*corpus mysticum*», і навіть у Давньому Римі (римські «*universitas*»), однак чіткі критерії поняття «юридична особа» сформувалися лише у XIX ст. Це пояснюється тим, що епоха колонізації і буржуазних революцій висунила нові вимоги до організації підприємницьких об'єднань. У законодавчих актах поняття «юридична особа» почали використовувати лише із XIX ст. Наприклад, у Торговельному кодексі Франції 1807 р. [5].

Таким чином, наступною сходинкою логічного ряду підприємницьких об'єднань стала поява об'єднання, що поєднують в собі ознаки товариства і юридичної особи. Вищою формою підприємницького об'єднання, де яскраво концентруються підприємницькі риси, в основі яких не тільки й не стільки особистість, а, насамперед, майно (капітал), вважають акціонерне товариство.

Сьогодні командитним є господарське товариство, в якому один або кілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми внесками (вкладники) [1].

1. Відповідно до § 161 Торгової угоди ФРН, товариство, що здійснює торговельну діяльність під загальним фірмовим найменуванням, є *командитним*, якщо один чи кілька товаришів відповідають перед кредиторами товариства в розмірі визначеного внеску, а інші товариші відповідають необмежено [4].

Командитистом може бути як фізична, так і юридична особа. У ФРН юридична особа може бути водночас повним товаришем. Легалізація такої можливості зумовила широке використання особливого різновиду командитного товариства.

Командитисти не мають права здійснювати представництво товариства. У Франції командитист не може бути представником товариства навіть за наявності у нього доручення. Недотримання цього розпорядження спричиняє необмежену майнову відповідальність командитиста солідарно з повними товаришами за зобов'язаннями, узгодженими на підставі доручення угод.

У ФРН право на представництво товариства мають лише повні товариші. Як учасники товариства командитисти не мають права на представництво, але можуть представляти товариство як прокуристи і торгові уповноважені.

2. Командитному товариству континентальної Європи в Англії і США відповідає форма *партнершипа з обмеженою відповідальністю* (Limited partnership). В Англії ця організаційна форма підприємств, що врегульована законом 1907 р. (Limited Partnership Act 1907), не дістала поширення [4].

Нормативно-правове становище командитних товариств в Україні визначається кількома нормативними актами: Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, ЗУ «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. Проте більшість питань, що стосується специфіки діяльності цього виду товариства, залишається поза увагою чинного закону. В Україні учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва (ст. 80 ГКУ) [1].

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок, слід відзначити, що значний розвиток підприємницьких об'єднань припав на епоху Середньовіччя, де прості товариства трансформувалися у торгові гільдії за предметом діяльності купців. Торгові гільдії сприяли виникненню наступної організаційної форми об'єднань підприємців – повне товариство. І нарешті, у зв'язку з переходом Західної Європи до феодальних відносин і відновленням міжнародного торговельного обороту виникли командитні товариства (або товариства за довірою). Перші командитні товариства можна розглядати як початкову форму переходу до майнового об'єднання підприємців.

Командитне товариство, поєднуючи елементи персональних і капіталістичних товариств, стало перехідною формою від повного товариства до акціонерного. Значення цієї організаційної форми підприємств у тій чи іншій країні визначається різними факторами, серед яких важливе місце займає податкова політика держави.

Аналізуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що командитне товариство є оптимальним різновидом організації малого та середнього бізнесу в Україні, що дозволяє на основі взаємодовіри брати у ньому участь навіть тим особам, підприємництво для яких заборонене або які у такому праві обмежені.

Проте сьогодні в Україні розвиток господарських товариств загалом, та командитних товариств зокрема гальмується в основному через невідповідність нормативно-правової бази до умов розвитку ринкової економіки. Багато питань, врегульованих спеціальним законом, знайшли регулювання також і в нових Цивільному та Господарському кодексах, це призвело до конфлікту відповідних норм та виникненню питань щодо порядку їх застосування.

Список використаної літератури

1. *Господарський кодекс України: Закон України № 436 від 16.01.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.*
2. *Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.*
3. *Історія виникнення господарських товариств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/5170455/page:30/>.*
4. *Господарські товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/hozjajstvennoe-pravo/101-mk-galjantich-gospodarske-pravo-ukrayini/2560-glava-14-gospodarski-tovaristva.html>.*
5. *Корпоративне управління. Історико-правові аспекти виникнення корпорацій. Еволюція корпорацій як організаційно-правових форм ведення бізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://megalib.com.ua/content/7194_12Istoriko_pravovi_aspekti_viniknennya_korporacii_Evoluciya_korporacii_yak_organizaciino_pravovih_form_vedennya_biznesy.html.*

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017.